

Rapport från Finnsams vårkonferens i Kilsbergen 25-27 maj 2018

Text: Lena Gribing, Finnerödja

Foton: Lena Gribing om inte annat anges

Fredagen 25 maj

Cirka 40 medlemmar och andra intresserade registrerades och inkvarterades i stugor i Ånnaboda Storstenshöjdens fritidsanläggning. Efter lunch fick vi information om anläggningen som är en friluftsanläggning med camping och stuguthyrning året runt, på vintern med skidspår och slalombacke, på sommaren med vandrings- och mountainbikeleder. En liten badsjö finns vid anläggningen som används för skridskoåkning på vintern.

Sedan vidtog föredragen. Doktoranden Martin Andersson, Södertörns högskola, presenterade ämnet "Bebyggelse, ekonomi och samhälle i Närke och Kilsbergen vid tiden för finnarnas ankomst". Martin berättade först om bakgrunden i Finland före migrationen, under 1500-talet. Befolkningstillväxten var snabb och omfattande i Finland. Migrationen kom igång och de flesta kom från kustbygderna. Från inlandet kom även yngre personer. De kan ha varit arvingar som inte fått arva mark. Men flyttade man, så flyttade man långt. Handelsnätverken var viktiga, både för yrkesmän och för skutorna som kunde frakta varor och människor. Det var inte heller vem som helst som flyttade. Det var dyrt och tog lång tid att resa. Som exempel på resebetalning kan nämnas 125 liter öl vilket motsvarade en tunna, vilket i sin tur motsvarade en månadslön. Möjliga resvägar till Närke var via Nyköping, Stockholm, Arboga och Örebro. För Närke vid sekelskiftet 1600 innebar en nybyggarlagstiftning ett sätt att få makt över nybyggarna och beskatta dem. Kungen bestämde över all obebyggd mark.

Ändelsenamnen på nybyggen som fanns i Edsbergs härad, från Tångeråsa och norrut 1621, är av intresse. Av namn med -boda finns 7 stycken, ofta tillsammans med personnamn. -boda är ett omstritt begrepp. Det är inte alltid en fäbod som många hävdar. Ibland är det bara ett slags förråd och inte en fast bostad. Av namn med -torp finns 25 stycken, -säter 3 stycken, -hyttan 4 stycken. Det kan röra sig om mycket gamla och övergivna platser, kanske 1300-1400-tal som återupptas senare och som syftar på redan brukade områden. Det är alltså inte säkert att nybyggenas namn är helt nya, ofta är de äldre än själva bosättningen.

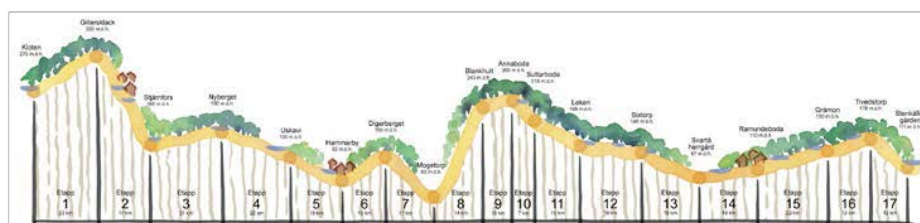
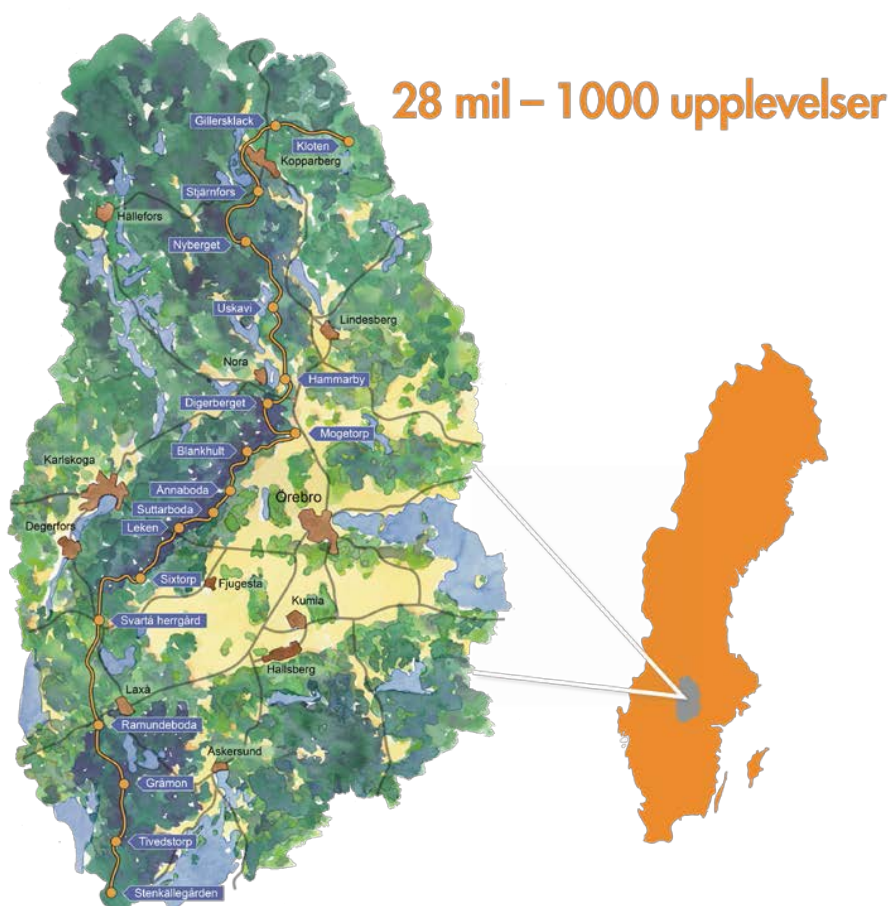
1600-talets Örebro hade 800 innevånare. Där fanns en skola med 100 elever. Man städslade pigor och drängar från de flesta socknar i länet och man hade täta kontakter med Europa och Finland. Finnarna var rörliga och drängarna flyttade ofta och till olika platser. Man hade också dryga skattepålagor som gjorde att man föredrog att flytta på sig och kanske ta upp nya ställen. Många bönder blev också vapensmeder. Läs: Sören Klingneus 1997 där en pistolsmed från Tyskland fick många lärningar från Tysslingetrakten som kanske var finnättlingar?

Skribenten Jan-Erik Björk redovisade sedan ämnet "Finnarna anländer till Kilsbergen". Han beskrev etableringen av finntorp i Kilsbergen som hittills varit ett utforskat område, även om flera författare redan tidigare har skrivit om delar av området. Som exempel kan nämnas Nordman 1888, Gothe 1939, Harbe 1972, Brunius 1980 och Broberg 1988, men de ger inte fullständig information. Försök genomförs nu i syfte att genomlysas alla socknar i jakt efter säkra "finnar". Vi fick veta att epitet "finne" nämns 44 gånger under åren 1581-1689. Då framgår inte varifrån de kom eller vilket levnadssätt de hade. Jan-Erik berättade om torpebrev och skattläggning. Det måste finnas åkermark för att bosättningen skulle kunna bli skattlagd. Skatter kunde betalas i pengar, järn, säd, smör m.m. Järn och smör var vanligt i de här trakterna. Jan-Erik dammsuger nu alla tänkbara källor och arbetar på en bok som kommer att handla om "Finnarna i Kilsbergen".

Efter kaffepaus förflyttade vi oss i egna bilar mot förmodade finnbosättningar. Vägarna var kruttorra och bilkaravanen på 12 bilar försvann i ett rökmoln så man nästan inte såg framförvarande bil och framför allt såg man knappt de "blå bergen". I Blankhults skola, tog Bocksboda Byalag emot oss med en kopp kaffe.

Skolan lades ner 1950 och används nu som föreningslokal och vandrarhem för Bergslagsleden som går genom hela Örebro län, från Klotten i norr till Tiveden i söder; 28 mil. Man passerar många "finngårdar" på de 17 olika etapperna

<http://bergslagsleden.se/>

Nästa anhalt var Blankhult, som togs upp senast 1647 och då tillhörde hyttelaget under Blackstahyttan enligt jordeboken 1652. Gården är 1645-46-47 inskriven under Blackstadshyttan och räknas som torp. 1651 köpte Per Larsson Ruus-gården Blankhult av Kerstin Mickelsdotter. En Bryngel Olofsson, gift med Karin, är senare självägande på torpet.

Vi fortsatte sedan upp till Bocksboda med Jan-Erik Björk som ciceron. Platsen nämndes första gången 1608 i en tiondelängd. 1610 stal Bertil finne ett lass hö med släde, spannmål och bohag från Per i Illerstorp. Han försvann emellertid från källorna ca 1612. 1660 stod Bocksboda som ½ hemman och skattade för 5 lispund järn. En Erik syns i källorna under 1620-1630 talet. Erik efterträddes av trolige sonen Olof Eriksson. Jordbruket lades ner 1983 och är numera utarrenderat till en bonde från Närkes Kil.

Sen eftermiddag färdades vi till Tomasboda. Vi körde med 12 bilar på en mycket liten och brant väg upp till gården som ligger på 279 meter över havet. Bosättningen kallas nu Kilsbergsstugan. Det är inte alltid gott om parkering i skogen och vi fick samsas med ett gäng scouter som var på vandring men fick mat utkörd till övernattningsplatserna. Det gick bra efter lite trixande. Härifrån har man en hänförande utsikt över Svansjön, Tysslingen och Närkeslätten mot Örebro med vindkraftverken vid Mosås. Innan promenaden upp till stugan höll Jan-Erik ett kort föredrag om Tomasboda. Gården är upptagen senast 1616. Norr om gården ligger Finngårdsmossen, vilket tyder på finsk närvaro. På ägorna ligger bland annat Rustorpet. Det har fått sitt namn efter en Sven Rus. I dagsläget är det oklart om det är ett finskt släktnamn.

I fantastiskt sommarväder och grönska fick vi en mycket gedigen guidning av Arne Yngström från Närkes Skogskarlar klubb som berättade om den forna byn. Här fanns en gång 5 gårdar. Vi blev väl insatta i släktskapsförhållandena här uppe. Man kan väl om det säga att man inte gick så långt för att hämta kärestan.

Midsommarblomster stod i full blom och syrenerna doftade underbart. Myggorna såg också sin chans, vilket vi inte var riktigt beredda på.

Kilsbergstugan Tomasboda

Kilsbergstugan. Foto: Tor Eriksson

Vi återvände ner från bergen mot slättlandet. I Närkes Kils församlingshem presenterade Berit Samuelsson Närkes Kils hembygdsförening som har 450 medlemmar. Det finns arbetsgrupper som sköter bagarstuga och ordnar mila. Vi fick också veta att i Närkes Kils socken finns många gårdar och platser med ändelserna -boda -bråten och -fall. Kyrkan här är från 1100-talet och hade förr ett mycket stort upptagningsområde. Ända från Nora gick man hit för att få det andliga. Tack för god gammaldags korngrynspudding med fläsk. Det var nytt för många men välkänt för andra.

Lördagen 26 maj

Efter en, som vanligt på konferenser, härlig frukost gick vi ombord på Mullhyttans buss som tog oss runt i södra Kilsbergen med början i Garphyttans nationalpark, en av Sveriges äldsta nationalparker som bildades 1909. Marken består till största delen av det som förr var ägorna till östra gården, en av fyra bergsmansgårdar i Svenshyttan. Nationalparkens syfte är att bevara ett vackert gammalt odlingslandskap med åkrar och ängar, avbrutna av backar och odlingsrösen. Under 30 år kom parken att växa igen, eftersom man inte förstod att skönhetsvärdena var ett resultat av bondens slit och att de bäst bevarades genom de gamla brukningsmetoderna. Trädsjukdomarna almsjuka och askskottsjuka har tyvärr drabbat reservatsområdet och på några få år dödat en stor andel av de stora träden.

Vi åkte sedan E18 mot Karlskoga och vek av söderut. Vägen gick genom ett stort skogsområde där man kände igen sig då det liknade många andra finnskogsområden. Här finns gården Stenbäcken, som ligger på sydslutningen av en mindre bergshöjd. Stenbäcken nämns första gången redan år 1660, som en av fyra gårdar som tillverkade järn i Ribbohyttan. Lämningarna efter en äldre hytta strax söder om Stenbäcken talar för att människor kan ha bott och brukat marken ännu tidigare.

Förutom järntillverkning drev gården också ett jordbruk, med åkermark och omfattande ängsmarker för höskörd. Det gick åt mycket vinterfoder till alla dragdjur inom bergsbruket. Sedan jordbruket lagts ner har gården använts som friluftsgård.

I Ribbohyttan fanns en loftbod kvar, omskriven i "Från bergslag och bondebygd 1939". Byggnaden står numera på Västernärkes hembygdsgård Högan i Fjugesta.

Efter lunch på Lekhyttans Kök & Kiosk lotsade Ingvar Backéus oss via bland annat Finntorp (Lasse Finne 1580) och Letstigen ned till Kvistbro.

I Mullhyttan åkte vi 10 km till Tryggeboda som anses vara en gammal finnby. Vi gjorde en vandring genom den långsträckt byn som ligger högt över sjön Multen. 1597 fick Philip Jönsson torpebrev men han sålde torpet och vandrade vidare. 1600 finns Per Påvelsson här. Han hade så många som 6 kor. Här fanns även en Henrik Larsson, son till finnen Lars H. Byn delades 1654 i två halvbor och skiftades 1848 i 4 delar. Här fick vi se en bastu med hörnugn och dubbla torkklavar. Birger Nesholen är säker till 99.98 % att det ursprungligen är en badbastu.

Bastu i Tryggeboda. Foto: Bo Hansson

Vandring genom Tryggeboda

I det gamla missionshuset som nu sköts av FTGs byalag bjöds vi på kaffe med dopp.

Färden gick vidare mot den gamla bergsmansgården Baggetorp under Mullhyttan. Gården med flera byggnader är nu hembygdsgård och tillhör Dormens hembygdsgörelse.

Baggetorp togs upp vid mitten av 1590-talet. Hertig Karls brev lämnades 1596 till Jöns Johansson finne. Året efter blev Jöns finne slagen av Jöns finne i Hinderstorp. De var grannar och trätobröder. Torpet övergick under 1620-talet i Jon Nilssons ägo och blev lagt under Mullhyttan. 1661 fick Nils Olofsson fasta på torpet inklusive Finnängen. Nils Olofssons far Olof Persson satt på en backstuga på Medskogs ägor.

På tunet framför bergsmansgården finns ett par flera hundraåriga äppelträd. Enligt sägnen är den äldsta apeln från 1709, och planterades alltså samma år som slaget vid Poltava. Pomologer har bedömt Baggetorpsäpplet och "Baggetorpsapeln" som unikt. Det finns nu bevarat för framtiden, i genbanken i Julita.

Baggetorp

T.h Mjärde funnen i en grotta nära Grytälven mellan sjöarna Sörgryten och Gräsgässlingen.

Bussen tog oss vidare genom Fjugesta, där Västernärkes hembygdsgård Högan är belägen strax utanför samhället. På Högan såg vi bland annat den loftbod från Ribboda som är avbildad i Richard Gothes "Finsk invandring till Närke under 1500- och 1600-talen" och som syns på bild sid 4.

*Bastun t.v kommer från Römossen i Skagershults socken, men står numera på Högan utanför Fjugesta.
Foto: Bo Hansson*

Så här står det på skylten:
Kommer från gården Römossen i Skagershult och är en av de mycket få byggnader i sitt slag som ännu finns kvar i Närke. Den har under förra seklet använts för torkning av lin, men enligt en anteckning från Hasselfors bruksarkiv ca 1810 kallades denna basta för badstuga. Skänkt av Hasselfors bruk.

På Hembygdsgården Högan i Fjugesta höll Birger Nesholen en omfattande genomgång om rökstugor och bastur i synnerhet. Römossen som Jan-Erik Björk tidigare har misstänkt vara en finnbosättning framträder nu betydligt klarare i ljuset av detta fynd. Bastun används nu som vedbod.

Samling och genomgång av rökstugor. Högan, Hembygdsgård i Fjugesta

Vi återvände till Ånnaboda där middag väntade i restaurangen! Där väntade ett samkväm som Maud Wedin bjöd in till. Tor Eriksson läste en mycket tidig text om skogsfinnar i Närke, vilket avslutade dagen.

Söndagen 27 maj

Efter en god frukost inledde några korta presentationer dagen:

Nils Elander porträtterade sin mor Anna-Lisa Elander, en kvinnlig konstnär, som målat och dokumenterat sina livsupplevelser i och runt Garphyttan. Dessa fina teckningar ska publiceras i en bok.

Därefter skildrade Björn Petterson Kilsbergstorp.

Gösta Tegner tog vid och beskrev Kilsbergsfrämjandets verksamhet

Slutligen berättade Bror Andersson om Sveaskogs satsning om Ekopark Kilsbergen.

Kl. 11.00 hölls FINNSAM:s traditionella årsmöte

Lunchen avslutade därefter konferensens gemensamma del.

Överkurs

På eftermiddagen åkte ett 20-tal deltagare till Gårdsjötorp där arkeolog Leif Karlenby och stugvärd Leif Troeng visade oss runt. Denna gård var planterad med gran men har 2010, med Örebro kommuns hjälp, röjts upp igen så att de vackra ängarna åter kan förgylla platsen. Ett gammalt och ett nybyggt hus används för uthyrning och övernattningar.

Jan-Erik höll ett kort föredrag om gårdens historia. Ingenting talar för att finnar tog upp gården. Det var Karl på Blackstahyttan som under början av 1640-talet lät sin son Jöns ta upp ett torp på ägorna. Jöns finns i mantal fram till 1650. Inte långt från gården ligger Kartilaö som sannolikt har finskt ursprung, möjligen efter släkten Karttuinen.

Gamla och nya byggnaden på Gårdsjötorp

Vid bygdegården Nytorp avslutades vår vistelse i trakten med kaffe och hembakat hos Kilsbergens hembygdsförening

Vi hade ett fantastiskt härligt sommarväder alla dagarna, möjligen en Finnsamkonferens med värmercord? Duktiga föreläsare, nya intressanta miljöer, god mat och trevliga deltagare bidrog till en lyckad konferens. Totalt deltog 60 personer i olika grad under konferensens tre dagar. Här fanns massor av badgäster och mountainbikecyklister som nog funderade över vad vi var för nördar.

Stort tack till våra sponsorer

DEGERFORS
KOMMUN

Region Örebro län

ADOLF LINDGREN'S
STIFTELSE

Kilsbergsfrämjandet

ÖREBRO

Länsstyrelsen
i Örebro län

ÖREBRO LÄNS
HEMBYGDSFÖRBUND